

E n e V a r i k

MA, Tallinna ülikooli kasvatusteaduste instituudi lektor

Erineva sotsiaalse tagapõhjaga noorte kirjaoskus

RESÜMEE

Käesolevas artiklis toetatakse kirjaoskuse uurimise sotsiokultuurilisele lähenemisele. Artiklis analüüsitakse erineva sotsiaalse tagapõhjaga noorte kirjaoskust: lugemisraskuste esinemist, suutlikkust oma lugemisoskuse hindamisel ja lugemistesti tulemusi. Artikkel annab ülevaate 2006. ja 2007. aastal läbiviidud uurimuse tulemustest. Valimisse kuulusid erineva sotsiaalse tagapõhjaga noored: kinnipeetavad ($N = 113$), üliõpilased ($N = 111$) ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilased ($N = 112$). Andmete kogumiseks kasutati taustaküsimustikku ja lugemistesti. Uurimusest selgus, et lugemisraskustega noori esines kõikides uurimuses osalenud alagruppides. Enamik noori, kes koolis

lugesid raskustega, kogevad lugemisraskusi ka täiskasvanuna. Isegi üliõpilaste hulgas on noori, kellel esineb lugemisraskusi. Kuigi respondendid tunnistasid sageli, et neil esineb lugemisraskusi, ei hinnanud märkimisväärne osa neist oma lugemisoskust adekvaatselt. Tegelikult paremaks hindasid seda just madalama lugemisoskusega ja sageli lugemisraskusi kogevad noored. Testitulemused näitasid, et märkimisväärset osal eesti noortel on raskusi kirjalikest tekstidest vajaliku informatsiooni leidmise ja kasutamiseks.

Märksõnad: täiskasvanute kirjaoskus, kirjaoskuse uurimine, lugemisraskused.

Sissejuhatuseks

Kirjaoskus on ajalooline ja samas ajas muutuv oskus, mille defineerimiseks kasutatavad kriteeriumid ja sisu on muutunud. Eri ajastutel ja ühiskondades on olnud nõutav kirjaoskuse erinev tase. Mõiste *kirjaoskus* ei tähenda 21. sajandil enam sama, mida see tähendas 18. või 19. ega ka mitte 20. sajandil.

Kirjaoskuse all on traditsiooniliselt mõistetud kahte oskust: nii lugemis- kui ka kirjutamisoskust. L. Aarma arvates on kirjaoskuse ja hariduse varasema ajaloo uurimisel

täiesti seaduspärane arvata kirjaoskajateks ainult lugemisoskusega inimesed, sest kirjutada oskajaid oli vähe. Suhteliselt ulatusliku koolivõrgu välja arenedes ja hariduse levides hakati eristama täieliku kirjaoskusega (lugemis- ja kirjutamisoskusega) inimesi ainult lugemisoskusega inimestest. Varasematel rahvaloendustel arvestati kirjaoskajateks kõiki, kes oskasid mis tahes keeles vähemalt veerides lugeda (Aarma 1990).

Tänapäeval pööratakse Euroopa Liidu paljudes riikides suurt tähelepanu elanikkonna võtmeoskuste, sealhulgas

kirjaoskuse tõstmisele. Lissaboni strateegia ja töökava „Haridus ja koolitus 2010” rõhutavad vajadust parandada noorte kirjaoskuse (*reading literacy*) taset ning vähendada aastaks 2010 madala kirjaoskusega noorte osakaalu (Education... 2010). Küsimus ei ole mitte selles, nagu oleks tänapäeval Euroopa riikides palju inimesi, kes ei tunne tähti ega oska lugeda või kirjutada lihtsat teksti, vaid ühiskonnas toime tulemiseks ei piisa enam lugemisoskuse formaalsest tasemest. Euroopa riikides on probleemiks eelkõige nende hulk ja toimetulek, kelle kirjaoskuse tase on funktsionaalsest tasemest madalam (Commission... 2008). Mõistet *funktsionaalne kirjaoskus* defineeritakse aga kui kirjaoskuse taset, mis on ühiskonnas toimetuleku eeldus (The Literacy Dictionary 1995). Samuti mõistetakse *funktsionaalset kirjaoskust* kui inimese võimet võtta osa oma kogukonna kõigist tegevustest, mis eeldavad lugemis-, kirjutamis- ja arvutamisoskust või võimet kasutada neid oskusi enda ja oma kogukonna arengu kujundamisel (Linde 2006). Mõistet *funktsionaalne kirjaoskus* kasutatakse toimetulekuks vajaliku ja kõrgema tasemega *kirjaoskuse* korral. Madalama tasemega *kirjaoskuse* korral on tege- mist juba *funktsionaalse kirjaoskamatus*ega.

Terminid *funktsionaalselt kirjaoskamatu* on kasutanud UNESCO kirjeldamaks inimesi, kes lugemaõppimisest hoolimata kasutavad lugemist nii limiteeritud määral, et „lugemisfunktsioon” ei arene selle kasutamiseks vajalikule tasemele (Jansen 1997, 184). Funktsionaalset kirjaoska- matust võib ära tunda sellest, et lugemise kompetentsus kas ei funktsioneerib või funktsioneerib väga madalal tase- mel olukordades, mida igapäevaelu nõuab (Jansen 1997, 185). Probleemid kerkivad järk-järgult esile olukordades, mis nõuavad loetust arusaamise ühendamist teiste luge- mist nõudvate teadmistega, samuti seoses lugemise kasu- tamisega (Jansen 1997, 185).

Kirjaoskuse uurimine

21. sajandil vaadeldakse kirjaoskust üha enam kui kogu ühiskonna jätkusuutlikuks arenguks vajalikku eeldust. Kirja- oskuse uurimise raskuskese koondub enam sotsiaalsetele faktoritele (Au ja Raphael 2000; Dillon jt 2000; Verhoeven ja Vermeer 2006). Saades andmeid inimeste eri sotsiaal- sete karakteristikute (näiteks kasvukeskkonna, haridustase- me, perekondliku tausta) kohta, saame ülevaate põhjustest, mis mõjutavad kirjaoskuse taseme kujunemist. Rootsi uuri- jate hinnangul on lugemis- ja kirjutamisraskuste suur levik seotud pigem sotsiaalsete ja kultuuriliste faktorite – kodune keskkond, koolist puudumine, madal enesehinnang – kui düsleksiale omaste probleemidega (Svensson jt 2001).

Täiskasvanute kirjaoskuse taset on uuritud laialtala- like (OECD rahvusvahelised uurimused PIRSL, IALS), pal- judes Euroopa riikides rahvuslike ja ka kindlale sihtgrupile (töötud, kinnipeetavad) fokuseeritud uurimustega. Uuri-

muste tulemused näitavad, et kõikides osalenud riikides on märkimisväärsel hulgal täiskasvanuid, kelle kirjaoskus on funktsionaalsest tasemest madalam (National... 1997). Ka PISA 2006 tulemustest selgus, et ligi veerand (24,1%) Euroopa Liidu 15-aastastest noortest saab lugemisel aru vaid kõige lihtsamast tekstist (Commission... 2008). Mar- ginaliseerunud või riskirühmadesse kuuluvate täiskasva- nute kirjaoskuse tase on veelgi madalam, ligi poolel alla funktsionaalset taset (UNESCO 1995). Samas ei ole täis- kasvanueas esinevad lugemiskused ainult marginali- seerunud elanikkonnagruppide probleem. Ka üliõpilaste hulgas on neid, kes on õppinud lugema raskustega. Ena- mikul neist on lugemiskuse ka täiskasvanuna ning nad vajavad seetõttu toetust endale sobivate õpistrateegiate omandamisel, et tulla toime ülikoolis nõutavaga (Hargrea- ves 2007; Pre jt 2008). Ka mitmes Tallinna ülikooli Euroo- pa partnerülikoolis on erivajadustega üliõpilastele toetuse pakkumisel pööratud enim tähelepanu puuduliku kirja- oskusega õppijatele (Jakobson 2009).

Hoolimata sellest, et Eestis on ajalooliselt olnud kõrge kirjaoskuse määr, ei või kinnitada, et siinsete inimeste kir- jaoskus on parem kui maades, kus on tehtud sellekoha- seid ulatuslikke elanikkonna uuringuid. Kaudsed andmed (koolist väljalangemise kõrge määr, kinnipeetavate madal haridustase) viitavad, et osal Eesti elanikkonnast on nõrk või puudulik funktsionaalne kirjaoskus. Toetudes rahvus- vahelistele uurimustele ja kirjaoskuse uurimise sotsiokul- tuurilisele lähenemisele, korraldati Eestis 2006. ja 2007. aastal uurimus kirjaoskuse kohta erineva sotsiaalse taga- põhjaga noorte hulgas.

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Uuringu eesmärk oli saada ülevaade erineva sotsiaalse tagapõhjaga noorte kirjaoskuse tasemest.

Uurimisküsimused olid järgmised.

- Missugune on erineva sotsiaalse tagapõhjaga noorte kir- jaoskus?
- Kuidas hindavad erineva sotsiaalse tagapõhjaga noored oma lugemisoskust ja raskuste esinemist lugemisel?
- Kas need, kelle kirjaoskuse tase on madal, teadvustavad seda endale?

Uurimismetoodika ja valim

Töö eesmärgist lähtudes kasutati uurimuse läbiviimisel kaht andmekogumismeetodit:

- 1) ankeetküsimustik vastajate üldandmete, hariduse, oma lugemisoskusele antava hinnangu ja lugemiskuse kind- laks tegemiseks,
- 2) lugemistest 12 eri raskusastmega tekstiga täiskasvanu- te kirjaoskuse taseme uurimiseks.

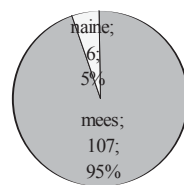
Ankeetküsitluse koostas artikli autor. Küsitluse eesmärk oli selgitada välja, kuidas uuringus osalevad noored ise

hindavad oma lugemisoskust ning mil määral ja missuguseid raskusi neil lugemisel esineb. Ka testi on koostanud artikli autor, võttes aluseks OECD rahvusvahelise kirjaoskuse uuringu „The International Adult Literacy Survey” (IALS) (National... 1997) täiskasvanute kirjaoskuse hindamise metodika põhimõtted. IALS jagab proosa, dokumendi ja kvantitatiivse kirjaoskuse tekstid viieks kirjaoskuse tasemeks vastavalt teksti raskusastmele. Esimene on kõige madalama kirjaoskuse tase, mis nõuab lugejalt vaid lühikese ja lihtsa teksti lugemise oskust. Teise taseme ülesanded nõuavad vastajalt kahe või enama infoosa leidmist või oskust võrrelda või täiendada tekstist kergesti leitavat arusaadavat infot küsimuste või juhendi abil. Kirjaoskuse kolmanda taseme tekstid nõuavad lugejalt sageli eri tekstides leiduva info kokkusoitamist või tekstist kergesti leitava info põhjal oma vastuse loomist. Selle taseme ülesanded eeldavad oskust kasutada ja kombineerida infot ühest või enamast dokumendist ning eristada olulist infot ebaolulisest. Kolmas tase on miinimum selleks, et tulla toime argielus ja töös – see on funktsionaalse kirjaoskuse tase. Neljas ja viies tase nõuavad inimeselt oskust võtta vastu ja kasutada keerulist informatsiooni (National... 1997). Testis kasutati täiskasvanute igapäevaelus eettulevaid tekste, nagu ravimikarbi info, nelja päeva ilma-prognosis, toiduretsept, ajaleheartiklid, busside sõiduplaan, reisiinfo ja väljavõtted pärimisest.

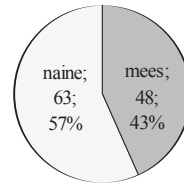
Lähtutakse kirjaoskuse uurimise sotsiokultuurilistest teooriatest (Au ja Raphael 2000; Dillon jt 2000, Verhoeven ja Vermeer 2006). Sellest tingituna on valimi moodustamisel respondentide hulka arvatud äärmusliku sotsiokultuurilise taustaga noored. Uuringu valimi moodustasid eesti keelt emakeelena rääkivad 18–25-aastased noored: kinnipeetavad, täiskasvanute gümnaasiumide õpilased ja üliõpilased. Kokku osales 336 18–25-aastast noort, neist 111 (33,03%) olid üliõpilased, 112 (33,34%) täiskasvanute gümnaasiumide õpilased ja 113 (33,63%) kinnipeetavad. Respondentide soolisest jaotusest alagrupiti annavad ülevaate joonised 1–3.

Uurimuses osalenud kinnipeetavate hulgas oli 107 meest ja 6 naist (uuringu läbiviimise ajal 100% 18–25-aastastest eesti keelt emakeelena rääkivatest naiskinnipeetavatest). Üliõpilastest osales 48 meest ja 63 naist, täiskasvanute gümnaasiumide õpilastest 54 meest ja 58 naist.

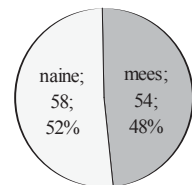
Respondentide vanuselise jaotusest annab ülevaate joonis 4. Vanuselisel kõige homogeenema alagrupi moodustasid üliõpilased, kellest valdav enamik (73,6%) oli 19-aastaseid, 10,0% 18- ning 10,9% 20-aastaseid. Uurimuses osalenud vanim üliõpilane oli selle läbiviimise ajal 23-aastane. Kinnipeetavate vanus jaotus 18. ja 25. eluaasta vahel teiste alagruppidega võrreldes ühtlasemalt. Kinnipeetavatest osales kõige enam 20-aastaseid (25,0%) ja kõige vähem 22-aastaseid (7,1%) noori. Uuringus osale-

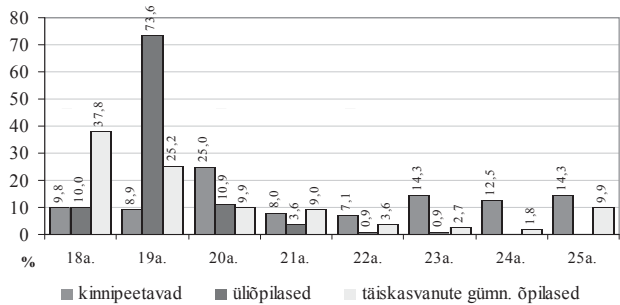
Joonis 1. Kinnipeetavate (N = 113) sooline jaotus.

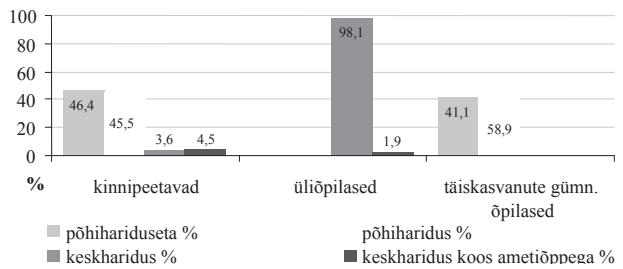
Joonis 2. Üliõpilaste (N = 111) sooline jaotus.

Joonis 3. Täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste (N = 112) sooline jaotus.

Joonis 4. Respondentide vanuseline jaotus.

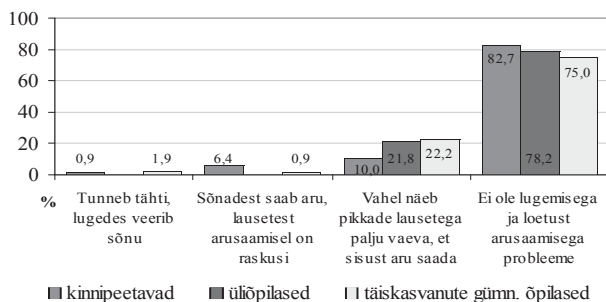

Joonis 5. Respondentide jaotus omandatud hariduse alusel.

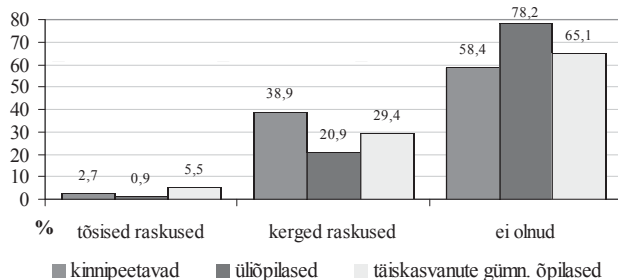
nud täiskasvanute gümnaasiumide noorte hulgas oli enim 18- (37,8%) ja 19-aastaseid (25,2%), teisi vanuseid esines 1,8–9,9% ulatuses.

Respondentide haridustasemest annab ülevaate joonis 5. Üliõpilased moodustasid haridustausta poolest homogeense grupi – peaaegu kõik vastanud (98,1%) märkisid oma hariduseks üldkeskhariduse, kahel juhul (1,9%) oli vastanud keskharidus koos ametiõppega. Kinnipeetavate ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste haridustaust oli üsna sarnane. Mõlemad jaotused peamiselt kahte suurde gruppi: põhihariduseta ja vaid põhiharidusega noored.

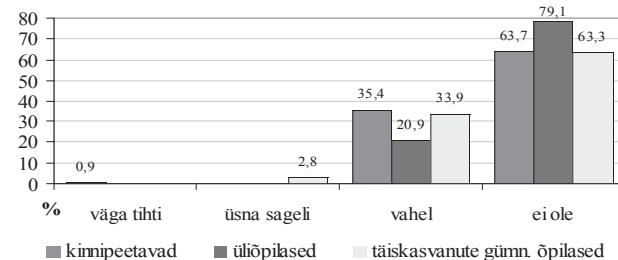
Uurimus viidi läbi ajavahemikus 14. august 2006 kuni 30. jaanuar 2007. Kinnipeetavaid testiti vanglate õppeklassides, üliõpilasi ülikoolide auditoriumides ning täiskasvanute gümnaasiumide õpilasi klassiruumides. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja vastajate anonüümsus tagatud. Esmalt täitsid uuritavad taustaküsimustiku, seejärel sooritasid kirjaoskuse testi. Kirjaoskuse testi sooritamiseks pidid uuritavad lugema tekste ja saadud informatsiooni alusel vastama esitatud küsimustele. Testi kätte andes tutvustas uurija uuringu eesmärki, täpsustas testi ja küsimustiku täitmise nõudeid ning vastas tekkinud küsimustele. Testi täitmiseks ajapiirangut ei seatud. Keskmiselt vajati

Joonis 6. Uuringus osalenud noorte hinnang oma lugemis- oskusele.

Joonis 7. Lugemiskeskuste esinemine koolis alagrupiti.

Joonis 8. Lugemiskeskuste esinemine täiskasvanueas alagrupiti.

taustaküsimustiku ja testi täitmiseks 40 minutit, kõige kauem kulus aega 70 minutit.

Nii taustaküsimustiku kui ka kirjaoskuse testi läbiviimisel saadud andmeid analüüsiti statistilise andmetötluspaketi SPSS-14 keskkonnas. Klasteranalüüsiks kasutati SPSS-14 alaprogrammi *K-Mean Cluster Analysis*. Klasteranalüüs jagas respondendid gruppidesse alateistide soorituste alusel. Tekkinud grupe nimetatakse siinses uurimuses klasteriteks.

Tulemused

Hinnang oma lugemis- oskusele. Antud vastustest selgus, et üliõpilased ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilased hindavad oma lugemis- oskust kriitilisemalt kui kinnipeetavad (joonis 6). Uurimuses osalenud noorte alagrupide vastuste erinevused olid statistilisel olulised (χ^2 -test, $p = 0,004$).

„Vahel peab pikkade lausete puhul palju vaeva nägema, et aru saada, millest on jutt” – nii vastas 21,8% üliõpilasi, 22,2% täiskasvanute gümnaasiumide õpilasi ja 10,0% kinnipeetavaid. Kui kinnipeetavatest vastas 82,7%, et neil

„ei ole lugemisega mingisuguseid probleeme” ning nad „loevad soravalt ja saavad alati loetust aru”, siis üliõpilastest vastas nii 78,2% ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilastest 75,0%. Samas hindasid oma lugemis- oskuse väga madalaks üks kinnipeetav (0,9%) ja kaks täiskasvanute gümnaasiumide õpilast (1,9%), kes vastasid, et nad „tunnevad tähti, kuid loevad veerides”. Seitse kinnipeetavat (6,4%) ja üks täiskasvanute gümnaasiumi õpilane (0,9%) vastasid, et nad „saavad lugedes aru sõnadest, kuid lausete lugemisel esineb raskusi”.

Lugemiskeskuste esinemine koolis ja täiskasvanueas. Kuigi kõikidesse vastanute gruppidesse kuulus noori, kes kogesid koolis õppimise ajal lugemiskeskusi, osutusid eri gruppide vastused siiski statistilisel olulisel erinevaks (χ^2 -test, $p = 0,010$). Üllatav oli, et ka üliõpilaste hulgas oli enam kui viiendik (21,8%) neid, kes olid kogunud koolis lugemiskeskusi (joonis 7), neist ühel juhul (0,9%) oli tegemist tõsise lugemiskeskusega ja 23 juhul (20,9%) kergete lugemiskeskustega.

Kinnipeetavatest tunnistasid ligi pooled (41,6%), et neil esines koolis lugemiskeskusi. Täiskasvanute gümnaasiumide õpilastest tunnistas lugemiskeskuste esinemist kooliajal enam kui kolmandik (34,9%), nende hulgas 5,5% vastas, et lugemiskeskused olid tõsised.

Nagu kooliajal, nii ka täiskasvanueas oli lugemiskeskusi kogunud kõikide uurimuses osalenud gruppide noorte hulgas (joonis 8). Sellest hoolimata erinesid uurimuses osalenud alagrupide noorte vastused küsimusele „Kas olete kogunud lugemiskeskusi täiskasvanuna?” omavahel statistilisel olulisel määral (χ^2 -test, $p = 0,018$).

Enam kui viiendik (20,9%) üliõpilastest vastas, et neil esineb ka täiskasvanuna vahel lugemiskeskusi, ülejäänud lugemiskeskuste esinemist ei tunnistanud. Kinnipeetavad ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilased tõdesid oma lugemiskeskusi täiskasvanuna sagedamini kui üliõpilased. Üks kinnipeetav (0,9%) vastas, et lugemiskeskusi esineb väga tihti, enam kui kolmandik (35,4%) tunnistas, et neil esineb vahel lugemiskeskusi. Täiskasvanute gümnaasiumide õpilased tunnistasid lugemiskeskuste üsna sagedast esinemist kolmel juhul (2,8%), 33,9% esineb lugemiskeskusi vahel.

Uurimistulemusi analüüsides ilmnes positiivne korrelatsioon lugemiskeskuste esinemise vahel kooli- ja täiskasvanueas ($r = 0,494$, $p < 0,01$). Valdav enamik respondentidest, kel oli esinenud kooliajal lugemiskeskusi, tunnistas nende esinemist ka täiskasvanueas (joonis 9). Nendest uurimuses osalenutest, kellel koolis õppimise ajal esinesid kerged lugemiskeskused, tunnistas lugemiskeskuste olemasolu 61,6%, tõsiste lugemiskeskuste korral olid raskused lugemisel säilinud 80,0%.

Sellest võib järeldada, et kooliaegsed lugemiskeskused ei lähe hilisemas eas üle ja nendest ei saa välja kasvada

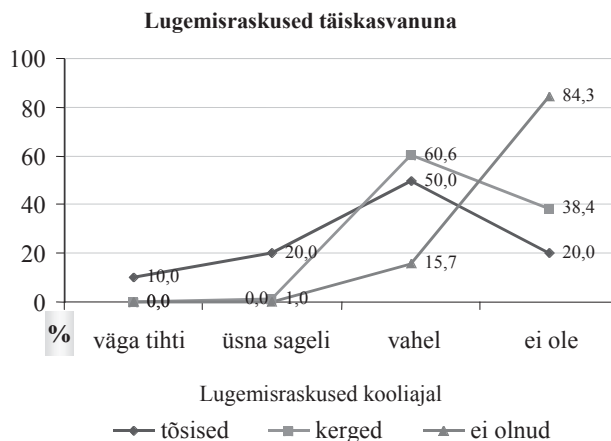
nagu lastehaigustest: need, kes kooliajal loevad raskustega, jäävad tõenäoliselt viletsateks lugejateks ka täiskasvanutena.

Testi tulemused

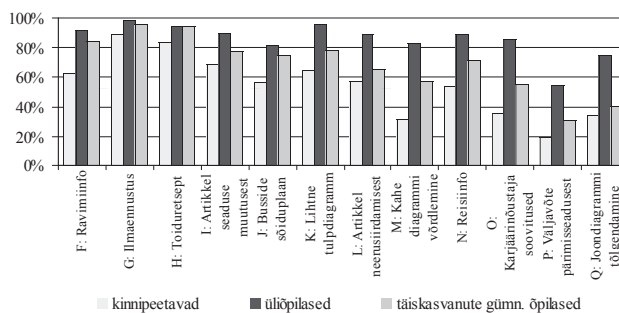
ANOVA tulemused näitasid, et kirjaoskuse kõikide alatestide lahendamisel erinesid uuringus osalenud noorte alagrupid (kinnipeetavad, täiskasvanute gümnaasiumide õpilased, üliõpilased) oskused statistiliselt olulisel määral ($F < 4,68$; $p = 0,000$). Alatestitid olid testis paigutatud kasvavas raskusastmes ja vastasid kirjaoskuse eri tasemetele: kirjaoskuse I taseme (alatestitid F–H), II taseme (alatestitid I–K), III ehk funktsionaalse taseme (alatestitid L–M) ja IV–V taseme (alatestitid O–Q) tekstid. Kõikide alatestide lahendamisel saavutasid üliõpilased oodatult kõrgemaid tulemusi kui teiste alagrupid noored, kuid tähelepanuväärne on, et nendegi hulgas oli noori, kes tegid vigu juba lihtsamatestki lugemisülesannetest vajalike vastuste leidmisel (joonis 10).

ANOVA Multiple test näitas, et osa keerukuselt lihtsamate alatestide G (ilmaennustus) ($p = 0,228$), H (toiduresept) ($p = 0,863$) ja J (busside sõiduplaan) ($p = 0,062$) lahendamisel olid üliõpilaste ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemused üsna sarnased. Teiste alatestide puhul olid üliõpilaste ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemused statistiliselt erinevad ($p < 0,05$). Alatestiti L (artikkel neerusiirdamisest) lahendamiseks tuli lugeda ja vastused leida pikemast proosatekstist. Selle lahendamisel olid sarnased ($p = 0,061$) kinnipeetavate ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemused, samuti alatestiti Q (joondiagrammi tõlgendamine) lahendamise tulemused ($p = 0,189$). Ülejäänud alatestide puhul olid ka kinnipeetavate ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemused statistiliselt erinevad ($p < 0,05$). Üliõpilaste ja kinnipeetavate tulemused erinesid statistiliselt kõikide alatestide osas ($p = 0,000$).

Kui testi raskusastme suurenedes alatestide kaupa vähenes üliõpilaste tulemuste keskmine mõõdukalt, siis kinnipeetavate ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste keskmised tulemused vähenesid raskusastme suurenedes märgatavamalt. Üliõpilased sooritasid I kirjaoskuse taseme alatestidest 92–98%, II–III taseme alatestidest 82–96% ja alles IV–V taseme alatestide puhul jäid tulemused madalamaks – tuldi toime 54–85% alatestide ülesannetega. Kinnipeetavate tulemused olid esimese kirjaoskuse taseme alatestide puhul üsna kõrged: 62–89%. Kui II taseme testidest sooritati veel enam kui 50% (57–68%), siis alates III taseme alatestidest vähenesid kinnipeetavate tulemused märkimisväärselt (32–57%). Täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemused sarnanesid lihtsamate alatestide lahendamisel üliõpilaste tulemustega: I kirjaoskuse taseme alatestidest sooritati 84–96%, II taseme alatesti-

Joonis 9. Lugemiskeskuste esinemine koolis ja täiskasvanueas.

Joonis 10. Soorituste osakaal (%) alatestide lahendamisel.

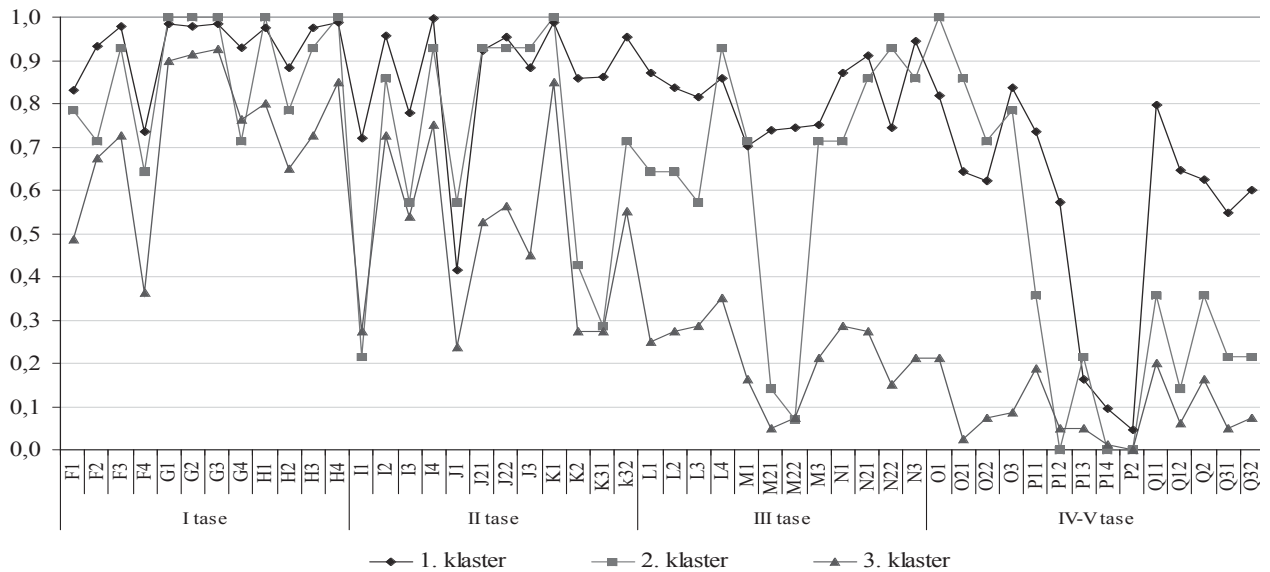
dest 75–79%. Alates kirjaoskuse III taseme alatestidest ilmnisid üliõpilaste ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemuste vahel alati statistiliselt olulised erinevused ($p < 0,01$), sarnasusi võis leida pigem kinnipeetavate ja täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste tulemuste vahel (alatestitid L, Q). Täiskasvanute gümnaasiumide õpilased sooritasid III kirjaoskuse taseme alatestidest 58–72%, IV–V taseme alatestidest 31–55%.

Sarnaste testitulemustega respondentide grupid (klastrid)

Klastranalüüs jagas respondendid gruppidesse alatestide soorituste alusel, tekkinud grupe nimetatakse uurimuses klastriteks. Antud uuringus valiti klastrite arvaks kolm, sest grupi keskvaartuste alusel iseloomustas kolmeline jaotus sarnaste testitulemustega respondentide grupe kõige selgemalt (vt joonis 11 lk 32).

Testitulemuste alusel jaotas klastranalüüs respondendid kolme selgelt eristuvasse klastrisse.

Esimesse klastrisse jaotusid respondendid ($N = 238$), kes tulid toime enamiku kirjaoskuse testide sooritamisega. Kogu testi võimalikust 50 punktist kogusid esimesse klastrisse kuuluvad respondendid keskmiselt 78,0%. Nende tulemuste keskvaartuste summa oli 39 punkti. Valdavalt sooritati ka kirjaoskuse III ehk funktsionaalse taseme (alatestitid L–M) ülesanded, nende keskvaartused jäid skaalal 0–1

Joonis 11. Kogu kontingendi kõikide alatestide keskmised sooritusused kolme klasteri kaupa (sooritus skaalad: 0 – ei sooritanud, 1 – sooritas).

vahemikku 0,70–0,95. Funktsionaalsest tasemest keerukamate alatestide (kirjaoskuse IV–V tase, alatestid O–Q) tulemused jäid võrreldes funktsionaalse taseme tulemustega enamasti madalamaks (tulemuste keskväärtused vahemikus 0,10–0,84). Esimesse klasterisse kuulunute tulemused lubavad arvata, et nad tulevad peaaegu alati toime igapäevaelus ette tulevate lugemis- või kirjutamisoskust nõudvate ülesannete sooritamise, ning võib oletada, et nende kirjaoskuse tase on funktsionaalsel tasemel või selle lähedal.

Teise klasterisse jaotusid respondendid (N = 14), kes sooritasid keskmiselt 63,7% kogu testist. Nende tulemused jäid madalamaks kui esimesse klasterisse kuulunute omad: tulemuste keskväärtuste summa oli 31,9 punkti võimalikust 50-st. Võrreldes esimesse klasterisse kuuluvate respondentide tulemustega, ilmnevad teise klasterisse kuuluvate respondentide tulemustes peamised erinevused arutamisoskust nõudvate ülesannete (alatestid K, M ja Q) lahendamisel. Teise klasterisse kuulunud respondentide tulemused on madalamad just kvantitatiivse kirjaoskuse ülesannete lahendamisel ja nendes alatestides on nende tulemused lähedased kolmandasse klasterisse kuuluvate respondentide tulemustega. Samal ajal, võrreldes kolmanda klasteri tulemustega, jääb teise klasterisse kuulunute sooritus keskmise oluliselt kõrgemaks enamiku kirjaoskuse III e funktsionaalse taseme (alatestid L–M) ülesannete korral. Alatestide L–M tulemuste keskväärtused jäid skaalal 0–1 vahemikku 0,14–0,93. Seetõttu võib arvata, et teise klasterisse kuuluvad respondendid, kellel ilmnesid lugemistesti lahendamisel teatud spetsiifilised arutamiskasused, kuid kes tulid toime enamiku funktsionaalse kirjaoskuse taseme ülesannete lahendamise. Tulemuste põhjal võib

arvata, et teise klasterisse kuuluvad respondendid tulevad igapäevaelus esinevate lugemis- või kirjutamisoskust nõudvate tegevuste sooritamisega enamasti toime, kuid raskused võivad ilmuda olukordades, kus tuleb rakendada arutamisoskusi.

Kolmandasse klasterisse jaotusid respondendid (N = 80), kes sooritasid kogu testist keskmiselt 37,3%. Nende tulemuste keskväärtuste summa oli 18,6 punkti võimalikust 50 punktist. Kolmandasse klasterisse kuuluvad respondendid tulid enamasti toime kirjaoskuse I taseme (alatestid F–H) ülesannete lahendamise, tulemuste keskväärtused jäid skaalal 0–1 vahemikku 0,36–0,93. Kirjaoskuse II taseme ülesannete (alatestid I–K) lahendamisel olid tulemused madalamad, keskväärtused 0,24–0,85. Funktsionaalse kirjaoskuse taseme alatestide (III tase, M–O) ei suutnud kolmandasse klasterisse kuuluvad respondendid enamasti lahendada (keskväärtused 0,05–0,35). Tulemuste põhjal võib oletada, et kolmandasse klasterisse kuuluvad respondendid ei tule sageli toime olukordades, mis nõuavad lugemis- või kirjutamisoskust, seda nii õpetöös kui ka igapäevaelus.

Respondentide jaotumine klasteritesse

Respondentide jaotumisest alagrupiti kolme klasterisse annab ülevaate kõrvalolev tabel.

Üliõpilased jaotusid peamiselt (97,2%) esimesse klasterisse. Nende üliõpilaste tulemused viitavad küll kirjaoskuse funktsionaalse taseme olemasolule, kuid kõrgkoolis õppimiseks sellest alati ei piisa. Väikesel grupil (2,8%) üliõpilastest ilmnesid testi lahendamisel raskused arutamisoskust nõudvate ülesannete sooritamisel ja klasteranalüüs liigitas nad teise klasterisse.

Kinnipeetavad jagunesid peamiselt kahte võrdse suurusega gruppi: 1) kinnipeetavad, kes tulid toime enamiku funktsionaalse kirjaoskuse taseme ülesannetega (48,7%), kuulusid esimesse klastrisse; 2) kinnipeetavad, kes funktsionaalse kirjaoskuse taseme ülesannetega enamasti toime ei tulnud (46,9%), kuulusid kolmandasse klastrisse. Nende kinnipeetavate testitulemused on madalad, viitavad raskustele informatsiooni leidmisel igapäevaelus ning see võib olla üks sotsiaalse toimetuleku raskuste põhjustaja.

Väikesel grupil (4,4%) kinnipeetavatest ilmnisid testi lahendamisel raskused arvutamisoskust nõudvate ülesannete sooritamisel ja klasteranalüüs liigitas nad teise klastrisse.

Täiskasvanute gümnaasiumide õpilased jaotusid kõige sagedamini (70,3%) esimesse klastrisse ning sellesse klastrisse liigitunute kirjaoskuse tase on tõenäoliselt funktsionaalse taseme lähedal. 5,4% täiskasvanute gümnaasiumide õpilastest kuulus teise klastrisse ja 24,3% kolmandasse klastrisse. Seega võib arvata, et iga neljanda täiskasvanute gümnaasiumi õpilase kirjaoskuse tase on funktsionaalsest tasemest madalam ning see põhjustab raskusi nii õppetöös kui ka koolivälises elus.

Kokkuvõte

Uurimuse tulemustest selgus, et lugemiskustega noori esines kõikides uurimuses osalenud alagruppides. Ka üliõpilaste hulgas on noori, kellel esineb lugemiskusi. Kuigi respondendid tunnistasid sageli, et neil esineb lugemiskusi, ei hinnanud märkimisväärne osa neist oma lugemiskust adekvaatselt. Selle hindasid tegelikust paremaks just madalama lugemiskuse ja lugemiskustega noored.

Uuringu tulemuste analüüsimisel selgus, et esineb positiivne korrelatiivne seos kooliaegsete lugemiskuste ja täiskasvanueas esinevate lugemiskuste vahel. Enamik neist, kes koolis loevad raskustega, kogevad lugemiskusi ka täiskasvanuna. Seetõttu ei peaks lugemiskustega toimetulek olema ainult koolide probleem, vaid leidma kõlapinda ühiskonnas laiemalt, kuivõrd kesine lugemiskuse oskus ohustab ka hilisemat toimetulekut täiskasvanueas.

Testitulemused näitavad, et märkimisväärsel osal noortel on raskusi kirjalikest tekstidest vajaliku informatsiooni leidmise ja kasutamisega. Kui valdava enamiku üliõpilaste kirjaoskuse tase on funktsionaalse taseme lähedal, siis neljandiku täiskasvanute gümnaasiumide õpilaste ja poolte kinnipeetavate kirjaoskuse tase on funktsionaalsest tasemest madalam. Kinnipeetavate tulemused näitasid sarnaselt teistes riikides läbiviidud uuringutega, et nende hulgas on suur hulk funktsionaalselt kirjaoskamatuid.

Eestis on vaja õppida teiste maade kogemustest kirjaoskuse parandamiseks vajalike koolitusprogrammide loomisel. Senisest enam tähelepanu vajab kinnipeetavate kirjaoskuse parandamine. Vanglates on vaja selgitada välja erivajadused ja korraldada koolitusi võtmeoskuste parandamiseks.

			Grupp			Kõik koos
			Kinnipeetavad	Üliõpilased	Täiskasvanute gümnaasiumide õpilased	
3 klastrit	1	N %	55 48,7%	105 97,2%	78 70,3%	238 71,7%
	2	N %	5 4,4%	3 2,8%	6 5,4%	14 4,2%
	3	N %	53 46,9%	0 0,0%	27 24,3%	80 24,1%
Kokku		N %	113 100,0%	108 100,0%	111 100,0%	332 100,0%

Tabel. Respondentide jaotumine kolme klastrisse testi tulemuste alusel.

Kirjandus

- Au, K. H. ja Raphael, T. E.** (2000) Equity and literacy in next millennium. *Reading Research Quarterly* 35, 170–188.
- Commission** of the European Communities. (2008) *Progress Toward the Lisbon Objectives in Education and Training. Indicators and benchmarks*. Commission Staff Working Document. [15.07.2008] http://ec.europa.eu/education/policies/2010/progressreport_en.html
- Dillon, D. R., O'Brien, D. G. ja Heilman, E. E.** (2000) Literacy research in next millennium: From paradigms to pragmatism and practicality. *Reading Research Quarterly* 35, 10–26.
- Education & Training 2010** [15.09.2009] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:104:0001:0019:EN:PDF>
- Hargreaves, S.** jt (2007) *Study Skills for Dyslexic Students*. SAGE Publications.
- Jakobson, J.** (2009) *Erivajadusega õppija kõrghariduses*. Tallinn: Tallinna Ülikool. [Bakalaureusetöö.]
- Jansen, M.** (1997) Reading disability and its treatment. *Reading disability and its treatment*. Toim Ericson, B. ja Rönnberg, J. Läspedagogiska Institutet EMIR.
- Linde, A.** (2006) *Illiteracy and literacy programmes in Germany: Not a topic for adult education?* [02.02.2006] http://www.statvoks.no/forward/index_articles.htm
- National Centre for Education Statistic** (1997) *Adult Literacy: An International Perspective. Working Paper No. 97–33*. U. S. Department of Education. [17.07.2006]. <http://nces.ed.gov/pubs97/9733.pdf>.
- Pre, L. D., Gilroy, D. ja Miles, T.** (2008) *Dyslexia at college*. London & New York: Routledge.
- Svensson, I., Lundberg, I. ja Jakobson, C.** (2001) The Prevalence of Reading and Spelling Difficulties among Inmates of Institutions for Compulsory Care of Juvenile Delinquents. *Dyslexia* 7, 62–76.
- The Literacy Dictionary. The Vocabulary of Reading and Writing.** (1995) Toim Harris, T. L. ja Hodges, R. E. International Reading Association.
- UNESCO.** (1995) *Basic Education in Prison*. Institute for Education (UIE).
- Verhoeven, L. ja Vermeer, A.** (2006). Sociocultural variation in literacy achievement. *British Journal of Educational Studies* 54, 189–211.